

Визначення умов щодо розвитку освітнього туризму в Україні

У статі, ґрунтуючись на світовий досвід, розглянуті важелі впливу на розвиток освітнього туризму в Україні. Представлено багаторівневу модель розвитку освітнього туризму в Україні. Виходячи з особливостей рівня визначено засоби та шляхи розвитку.

Ключові слова: освітній туризм, інтернаціоналізація, модель розвитку, державне сприяння.

В умовах інтеграції української освіти у світовий освітній простір розвиток освітнього туризму набуває все більшої актуальності. По-перше залучення іноземних студентів до освітньої системи України зумовлено необхідністю переорієнтації вищих навчальних закладів, адже можливості українських ВНЗ дещо перевищують реальні потреби у межах країни. По-друге сприяння розвитку ринку освітніх послуг в сучасних реаліях здатне посилити зовнішньоекономічні позиції України. Такий стан у сфері освітніх послуг стає вагомим поштовхом до фокусування на умовах розвитку освітнього туризму в Україні.

Теоретичну основу дослідження складають праці вітчизняних та зарубіжних вчених з проблем розвитку освітнього туризму в умовах інтернаціоналізації освіти, а саме: С.К. Андрейчука, В.Л. Гайрапетян, В.П. Кравець, І.М. Сікорська, Л.М. Ткачук, І.І. Пасінович, Т.О. Пасічника, Л.Є. Петрової, О.А. Хомерікі.

Мета статті полягає у визначенні умов розвитку освітнього туризму в Україні ґрунтуючись на світовому досвіді, у тому числі за рахунок побудови багаторівневої моделі.

Визначення умов щодо розвитку освітнього туризму в Україні варто розпочати з того факту, що для більшості країн світу з високими показниками

іноземної присутності в освітній сфері сприяння відбувається перш за все на державному рівні.

З позиції теоретичних аспектів функціонування освітнього туризму в Україні, серед основних напрямів реформації освітньої сфери розвиток освітнього туризму не відокремлюється, як наприклад в Великобританії. Але, звертаючись до досвіду США, можна згадати і зворотну картину, адже здебільшого стимулюванням попиту на освітні послуги для студентів-іноземців займаються безпосередньо навчальні заклади. Хоча у такому випадку навчальні заклади і отримують певну автономію та, залежно від власних амбіцій, отримують змогу залучати ту чи іншу кількість абітурієнтів із-за кордону, не можливо повністю відкидати роль держави, адже нормативно-правове підґрунтя, сприятливий політичний та соціальний клімат та високий рівень життя є вагомими орієнтирами для іноземців та регулюються державою.

Враховуючи ці особливості проаналізуємо які важелі впливу вже використовуються в країні, а які ні (табл.1). Вплив на розвиток освітнього туризму як держави, так і безпосередньо ВНЗ на місцях в Україні за отриманими результатами розглянемо детальніше.

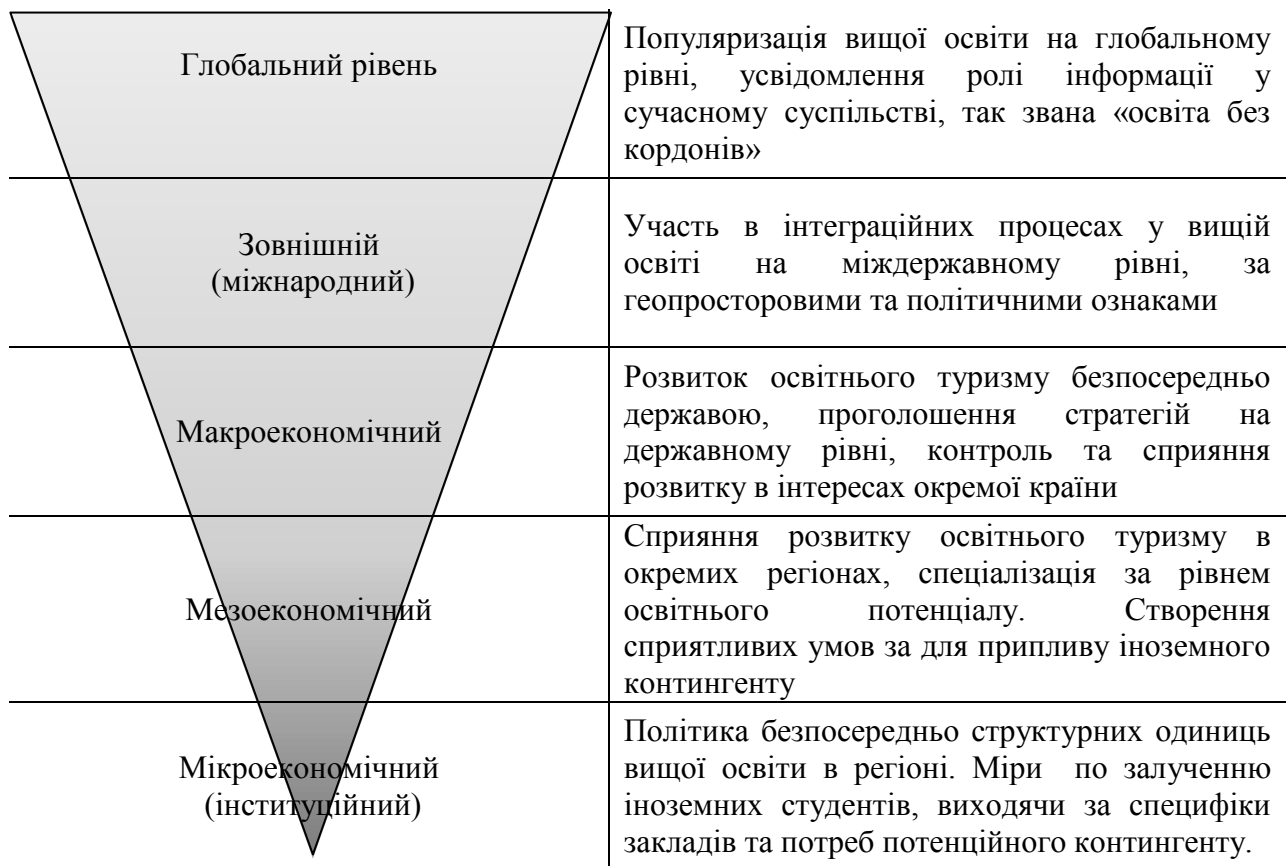
Таблиця 1

Важелі впливу на розвиток освітнього туризму

№ з\п	Світовий досвід	Україна
1	Укладання державної міжнародної освітньої стратегії	ні
2	Політика посилення конкурентних переваг в галузі проголошена державою	ні
3	Стимулювання розвитку освітнього туризму шляхом реформування організаційно-правових засад перебування іноземних студентів	ні
4	Можливість додаткового перебування в країні по закінченню освіти	ні
5	Зобов'язання по інтернаціоналізації освіти, що проголошено державою	так
6	Залучення до країни академічної еліти	ні
7	Посилення автономії університетів	так
8	Стипендіальні програми для іноземних студентів	ні
9	Гранти на дослідження та професійний розвиток	ні
10	Свідомо знижені ціни на навчання	ні
11	Безкоштовне проживання	ні
12	Можливість навчання іноземною мовою	так
13	Органи чи структурні підрозділи державного апарату що безпосередньо організують міжнародну студентську мобільність та наукове співробітництво, поділяючи між собою функції відбору, прийому та контролю над іноземними студентами	так

Згідно з табл.1 маємо невтішну картину за якою загальноприйняті заходи щодо розвитку освітнього туризму майже відсутні, або лише частково використовуються. Безумовно за деякими запропонованими важелями все ведеться робота. В Україні дійсно є іноземці, що отримують освіту в ВНЗ за міжнародними програмами, але їх присутність скоріше виключення ніж правило, коли досвід розвинених країн є зворотнім.

Виходячи з отриманих даних побудуємо умовну, «оптимістичну» модель розвитку освітнього туризму, яка матиме за основу дедуктивний метод пізнання (рис.1).

Рис. №1. Модель розвитку освітнього туризму (загальний вигляд)

На першому, глобальному рівні Україною, як демократичною державою, здійснюються усі можливі заходи. Проте роль України у глобальному світовому освітньому просторі є пасивною. Провідна роль тут віддається найкрупнішим освітнім агломератам, які ведуть інші країни за собою. Безумовно, прагнення стати у керма вищої освіти на глобальному рівні та

відповідні амбіції є і в Україні, але треба розуміти наскільки це відповідальний і кропіткий процес.

Нижче у моделі розташовано міжнародний рівень. За суттю, на ньому і зосереджено дослідження, вже теоретично визначено основні напрямки інтеграції України в світовий освітній простір та окреслено певні моделі стратегічної поведінки, що можуть бути застосовані [1; 2]. Це, зокрема:

1. стратегія «взаєморозуміння», яка спрямована на активний освітній, культурний та науковий діалог,
2. сприяння загальному поширенню «бренду» освіти,
3. стратегія, що передбачає посилення конкурентоспроможності національної економіки через розвиток науково-дослідного сектору та освітньої сфери загалом.

Таким чином, на зовнішньому рівні задля розвитку освітнього туризму державою повинні бути створені певні умови. По-перше має укладатися державна міжнародна освітня стратегія, яка слугуватиме відправною точкою у подальшій деталізації заходів. Будучи автономним нормативно-правовим документом така стратегія повинна проголошуватись на міжнародному рівні в якості позиції країни.

На цьому рівні також треба підкреслити необхідність триматися євроінтеграційного курсу в освітній сфері. Факторний аналіз що попередньо проведено за шістьма показниками країн Євросони свідчить про існування кореляції між студентською мобільністю та загальним обсягом державних видатків на освіту (євро) та наявним населенням.

Макроекономічний рівень є «серцем» моделі, без визнання на державному рівні необхідності залучення іноземного контингенту до українських ВНЗ усі спроби сприяння на нижчих рівнях будуть менш ефективними, або зовсім марними. Тут акумулюється усі витоки для подальшого розвитку - нормативно-правова база (закони, стратегії, накази, програми), формується цінова політика та імідж української вищої освіти.

Спираючись на світовий досвід однозначної рекомендації щодо структури освітнього апарату дати не можливо. Але в контексті розвитку освітнього туризму наявність певного департаменту, структурного підрозділу чи відділу, є необхідною. Так існують дві загальнопоширені практики. У першому випадку такий орган покладає на себе як організацію процесу студентської мобільності та наукового співробітництва, так і адміністрування (сприяння та контроль) цього процесу. У другому випадку функціональні обов'язки спрощуються до адміністрування, а процес відбору та прийому іноземного контингенту спускається безпосередньо на місця.

В Україні таким органом є структурний підрозділ МОН - Управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, що є відповідальним органом за зовнішні освітні та наукові зв'язки та координацію міжнародної взаємодії Міністерства з іншими державами, міжнародними організаціями та Європейським союзом [3].

До обов'язків управління, що подаються на офіційному сайті МОН України, належать:

- розроблення та виконання міжнародних двосторонніх договорів з іноземними державами в галузі освіти і науки,
- визнання документів про освіту та проставлення апостилю (шляхом координування діяльності ДП “Інформаційно-іміджевий центр”),
- вироблення політики щодо іноземних студентів (шляхом координування діяльності ДП “Український центр міжнародної освіти”),
- адміністрування стипендійних можливостей для навчання українських студентів закордоном, що передбачені відповідними двосторонніми угодами,
- співпраця з міжнародними організаціями, ініціювання та підтримка спільних міжнародних освітніх проектів,
- комунікація з освітніми та науковими структурами та агенціями Європейського Союзу, координація програм ЄС (Еразмус+, Горизонт 2020),

- координування міжнародної технічної допомоги, бенефіціаром якої є МОН,
- адміністрування двосторонніх міжнародних наукових проектів,
- комунікація з Урядовим офісом з питань європейської інтеграції; здійснення моніторингу виконання Асоціації Україна - ЄС,
- забезпечення дотримання протоколу та організаційний супровід закордонних відряджень керівництва та працівників Міністерства,
- навчання закордонних українців в Україні.

Отже, першоджерелом можна вважати безпосередньо зазначене управління, але широкий спектр завдань, що покладається на нього обумовив появу вкрай важливої похідної - ДП “Український центр міжнародної освіти”.

Створення такого підприємства обумовлено необхідністю популяризації пропозицій щодо отримання освіти в Україні громадянами інших країн. Центр функціонує більш ніж 12 років та підтримує партнерські відносини як з ВНЗ України, так і з комерційними компаніями-агентами [4].

Аналіз основних аспектів діяльності Центру дає змогу розмежувати його основні функції. Хоча його створенню передувала цілком конкретна мета, згідно зі звітами о діяльності функціонал можна розподілити на п’ять основних груп: координаційна, інформаційна, аналітична, іміджева, реформуюча (табл. 2).

Таблиця 2

Ключові функції ДП “Український центр міжнародної освіти”

Функції та відповідні аспекти діяльності	
Координаційна	<ul style="list-style-type: none"> • встановлення і розвиток відносин з органами освіти, урядовими і неурядовими організаціями зарубіжних країн, довгострокове плідне співробітництво. • співпраця з: <ul style="list-style-type: none"> - вищими навчальними закладами України, - органами державної влади України, - дипломатичними представництвами України за кордоном, - посольствами інших країн в Україні, - компаніями-агентами навчальних закладів з набору іноземних студентів. • ініціатива для навчальних закладів щодо створення Асоціації українських вищих навчальних закладів, які надають освітні послуги іноземцям.

Інформаційна	<ul style="list-style-type: none"> інформаційно-рекламні заходи з освітньої тематики, які проводяться у різних регіонах – країнах СНД, Африки, Азії і Близького Сходу. інформаційна підтримка навчальних закладів у питаннях організації в'їзду та перебування іноземців в Україні з метою навчання. надання консультацій з питань нормативно-правового регулювання тощо. розробка щорічної тактики інформаційно-рекламної роботи, що спрямована на активну популяризацію української освіти у цільових регіонах. зустрічі у посольствах зарубіжних країн: Королівства Марокко, Казахстану, Туркменістану з метою визначення можливостей ефективного інформування громадян таких країн про переваги отримання вищої освіти в Україні.
Аналітична	<ul style="list-style-type: none"> підготовка статистики та прогнозів для прийняття Міністерством освіти і науки стратегічних рішень у цій галузі. здійснення реєстрації запрошень іноземцям на навчання, що видаються навчальними закладами. ведення обліку іноземців, які прибувають в Україну на навчання, а також моніторинг діяльності компаній-агентів навчальних закладів із популяризації української освіти за кордоном. згідно завдання Міністерства (Наказ МОН від 31.12.2013 № 1883) Центр систематизує дані від навчальних закладів щодо навчання іноземців, які необхідні для підготовки всеукраїнської статистичної та аналітичної звітності для Міністерства.
Іміджева	<ul style="list-style-type: none"> забезпечення ефективного позиціонування України на міжнародному ринку освітніх послуг. активна популяризація української освіти на цільових зарубіжних ринках. рух у напрямку європейської інтеграції.
Реформуюча	<ul style="list-style-type: none"> участь у підготовці нормативно-правових документів, що регулюють питання організації навчання іноземців в Україні. створення моделі набору іноземних абітурієнтів на навчання в Україні на принципах прозорості, відповідальності та комплексної профорієнтації. гармонізація з сучасними європейськими стандартами, головною метою змін є забезпечення високої якості освіти, отриманої в Україні.

У ланці МОН - Управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції - ДП “Український центр міжнародної освіти” координатором між навчальним закладом та студентом-іноземцем виступатиме саме Центр.

Наступний рівень – мезоекономічний. Теза про те, що Великобританія, США чи Франція є привабливими для здобуття освіти за кордоном вже давно сприймається за буденність. Але чи прибуваючи до кожного штату Америки, регіону Франції, провінції Великобританії іноземець гарантовано отримає вищу освіту того рівня за котрою приїхав саме до цієї країни? Ні. Саме такі особливості, як неоднорідний розподіл навчальних закладів у країні, наявність

крупних освітніх центрів, політико-просторові особливості та сформований імідж території впливають на вибір.

На мезоекономічному рівні, стосовно України, ключову роль відіграють особливості регіонального розподілу іноземних студентів. В межах визначення умов щодо розвитку освітнього туризму в Україні логічною є необхідність визначення вже сформованих тенденцій.

Згідно з статистичним бюлетенем «Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2013/14 навчального року» в Україні нараховується 803 вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації. Регіональний розподіл, безумовно, не є однорідним. Найбільша кількість закладів зосереджена у м. Київ та у Донецькому, Харківському, Львівському, Одеському та Луганському регіоні [5].

Таким чином, на сучасному етапі системі вищої освіти притаманні тенденції до централізації та регіоналізації. Зіставивши кількість іноземних студентів та кількість навчальних закладів у відповідних регіонах зазначимо, що остання не забезпечує відповідної кількості іноземних студентів. Так у Донецькому регіоні налічується 73 навчальні заклади, а у Харківському базується 70 одиниць. Таким чином велика кількість ВНЗ не гарантує високі показники навчання іноземних студентів у відповідних регіонах, адже Донецькому регіону відповідає лише показник 2508 осіб, а у Харківському регіоні – третина усіх іноземних студентів в Україні.

Останнім, повертаючись до запропонованою моделі, є мікроекономічний рівень. Діяльність по розширенню контингенту здійснюється, в своїй більшості, безпосередньо учбовими закладами.

Роль, яка припадає ВНЗ у процесі залучення іноземних абітурієнтів на навчання до України, є роллю першого плану. Специфіка залучення іноземних студентів до ВНЗ є особливою у кожному окремому випадку. Але узагальнити умови, за котрими іноземець обере той чи інший заклад все ж можна. Усвідомлення ступеню ефективності інструментів по розширенню іноземного контингенту в закладі – ключ до результативної діяльності по залученню.

Залучення іноземних студентів базується на наступних загальноприйнятих компонентах: сама послуга, місце, ціни, реклама, кадри, навчальний процес, імідж. Така послідовність є випадковим переліком, адже вимоги потенційних студентів із-за кордону є комплексними.

Отже, ключові умови розвитку освітнього туризму в Україні полягає у визнанні глобальної ролі вищої освіти, як рушійної сили економічного розвитку. По-друге на підтримці євроінтеграційного курсу на міжнародному рівні. По-третє ефективні результати не можливі без державного сприяння розвитку. Макроекономічний рівень має центральне місце, тобто ігнорування необхідності розвитку освітніх послуг, що надаються іноземним громадянам, з боку держави значно гальмує потенційний розвиток на подальших рівнях. Аналіз тенденцій розвитку освітнього туризму на мезоекономічному рівні здатен забезпечити повну картину щодо тенденцій централізації та регіоналізації освітнього туризму. На рівні окремих навчальних закладів умови розвитку набувають найвищої специфікації виходячи з широкого спектру факторів впливу. Таким чином подальше дослідження доцільно сфокусувати саме на мікроекономічному рівні, але за умови повного державного сприяння розвитку. Такий алгоритм здатен не тільки оцінити існуючі реалії, а й сформулювати певні прогнози на майбутнє.

Джерела та література

1. Параска, О. А. Європейська інтеграція як засіб підвищення якості та ефективності надання освітніх послуг в Україні / О. А. Параска // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2012. – № 1. – С. 226-230.
2. Курій Л.О. Інтернаціоналізація вищої освіти як засіб формування людського потенціалу в контексті міжнародних міграційних процесів // Стратегія розвитку України у глобальному середовищі / Матеріали ІV міжнародної науково-практичної конференції 17-19 листопада 2010 р. – Сімферополь: ВіТроПринт, 2010. – С. 269-273.
3. Управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції. Міністерство освіти та науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.mon.gov.ua/about/departamenti/upravlinnya-mizhnarodnogo-spivrobotnicztva-ta-evropejskoyi-integracziyi.html>

4. Український державний центр міжнародної освіти. Міністерство освіти та науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intered.com.ua/інформація-про-Центр>

5. Державний комітет статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/bl/01/bl_vnz_13.zip

Александр Зима

Алексей Клок

Определение условий относительно развития образовательного туризма в Украине

В статье рассмотрены рычаги влияния на развитие образовательного туризма в Украине, основываясь на мировом опыте. Представлена многоуровневая модель развития образовательного туризма в Украине, которая включает в себя пять основных элементов: глобальный, внешний (международный), макроэкономический, мезоэкономический, микроэкономический уровни. Исходя из мировой практики, обоснована необходимость функционирования автономной структурной единицы. Орган решает административные задачи (поддержка и контроль) и может возлагать на себя обязанности по организации студенческой мобильности. Определены ключевые функции Украинского центра международного образования, а именно: координационная, информационная, аналитическая, имиджевая, реформационная. Проанализированы существующие тенденции распределения ВУЗов. Статистика свидетельствует о наличии тенденций к централизации и регионализации.

Ключевые слова: образовательный туризм, интернационализация, модель развития, государственное содействие.

Zyma Oleksandr

Klok Alexey

Development conditions of educational tourism in Ukraine

In article the considered leverage on development of educational tourism in Ukraine, based on world experience. The multilevel model of development of educational tourism in Ukraine which includes five basic elements is presented: global, external (international), macroeconomic, mesoeconomic, microeconomic levels. Proceeding from world practice, need of functioning of autonomous structural unit is proved. The world practice is based on need of functioning of autonomous structural unit. The Authority performs administrative tasks (support and control) and can be entrusted with organisation of students' mobility. Key functions of the Ukrainian center of the international education are defined, namely: coordination, information, analytical, image, reformation. The existing tendencies of distribution of high school are analysed. The statistics testifies to existence of tendencies to centralization and regionalization.

Keywords: educational tourism, internationalization, development model, state assistance.

Зима Олександр Григорович кандидат економічних наук, професор
кафедри туризму Харківського національного економічного університету ім.
С. Кузнеця

e-mail: zima@hneu.edu.ua

тел. 702-11-90

Адреса для листування: пр. Леніна, 9-А, Харків, 61166, Україна

Клок Олексій Петрович - аспірант, кафедра туризму, Харківський
національний економічний університет ім. С. Кузнеця

e-mail: klok.alekseyy@rambler.ru

тел. 702-05-22, моб. 0950616502.

Адреса для листування: м. Харків, вул. Академіка Філіппова, буд. 42, к.101,
61046